

KULTURMILJÖANALYS RÅCKSTA

2018-05-04

KULTURMILJÖANALYS - RÅCKSTA

Beställare: Wallenstam AB genom Sofie Danielsson

Datum: 2018-05-04

Reichmann antikvarier AB
Ekensbergsvägen 75
169 31 SOLNA

Tel: 08-734 07 90
E-post: postmaster@reichmann.se

Uppdragsansvarig/handläggare:
Claes Reichmann, sakkunnig avseende kul-
turvärden (KUL2) biträdande handläggare:
bebyggelseantikvarie Martina Berglund sakkunnig
avseende kulturvärden (KUL2).

Kvalitetsgranskning; bebyggelseantikvarie Martin
Lagergren Tyréns.

Omslag: Parkområdets södra del med vy mot söder
april 2018

INNEHÅLLS- FÖRTECKNING

INLEDNING	4
Bakgrund och syfte	4
Arbetsområde - avgränsning	4
Arbets sätt	4
Arbetsmodell för analys av kulturhistoriskt värde	4
Kulturvärde - definitioner och förklaringar	5
Värdering ur ett kulturhistoriskt perspektiv	5
Värdering ur ett estetiskt perspektiv	5
Värdering ur ett socialt perspektiv	5
Lagskydd av kulturmiljön	6
SAMMANFATTNING	7
Karakteristik	7
Att ta tillvara och utveckla	7
Förutsättningar för kompletteringsbebyggelse	7
HISTORIK	8
Stadsdelens framväxt	8
Arkitekterna	9
Del av ABC-staden	9
NULÄGESANALYS	10
Topografi	10
Planstrukturer och tydliga rumsligheter	10
Parkkaraktärer - vegetationstyper	11
KULTURVÄRDE	12
Dokumentvärden (Historiska egenskaper)	12
Upplevelsevärden (Estetiskt och socialt engagerande värden)	12
Värdebärande byggnadsdelar, volymer och detaljer	12
ANALYS AV KÄNSLIGHET OCH TÅLIGHET	13
Metodförklaring	13
Känslighet resp. tålighet för ändring	13
Områdesindelning 1-5	13
Delområde 1 - Norra delen invid Ångermannagatan	15
Delområde 2 -Långseleringen	16
Delområde 3 - Solleftegatans södra del	17
Delområde 4 - Södra parkstråket med Räcksta centrum	18
Delområde 5 - Väster om Multrågatan	19
KÄLLOR	
Planer, ritningar, handlingar, foton	20
Tryckta källor och litteratur	20
Otryckta källor	20

Samtliga fotografier är tagna av Reichmann Antikvarier AB 2018, där ej annat anges.

INLEDNING

Bakgrund och syfte

Som dominerande fastighetsägare av de centrala delarna av Råcksta finns en stark ambition att långsiktigt förvalta och utveckla stadsdelen. Wallenstam AB har för avsikt att undersöka förutsättningarna för kompletteringsbebyggelse. Kulturmiljöanalysen utgör i det sammanhanget ett kunskapsunderlag som beskriver och ringar in viktiga aspekter av områdets förutsättningar och kvaliteter.

Arbetsområde - avgränsning

Inom stadsdelen Råcksta har ett arbetsområde pekats ut där Wallenstam AB äger de flesta fastigheterna inom det aktuella området. Undantag från detta är inringade med gult på fotot här bredvid.

Arbetsätt

Reichmann antikvarier AB har genomfört arbetet som beskrivet i företagets kvalitetsmanual och i förekommande fall även kompletterat med diskussioner i arbetsgrupper med platsbesök och workshop. I detta fall har arbetet begränsats till två personer med extern kvalitetsgranskning.

Utgångspunkten för arbetet beskrivs i ”Rapport från Riksantikvarieämbetet. Plattform - Kulturhistorisk värdering och urval. Grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet, 2015-01-19”. Sammanfattningsvis finns här tre huvudteman att följa och beskriva; Informationsinnehåll, Helhet och Relevans.

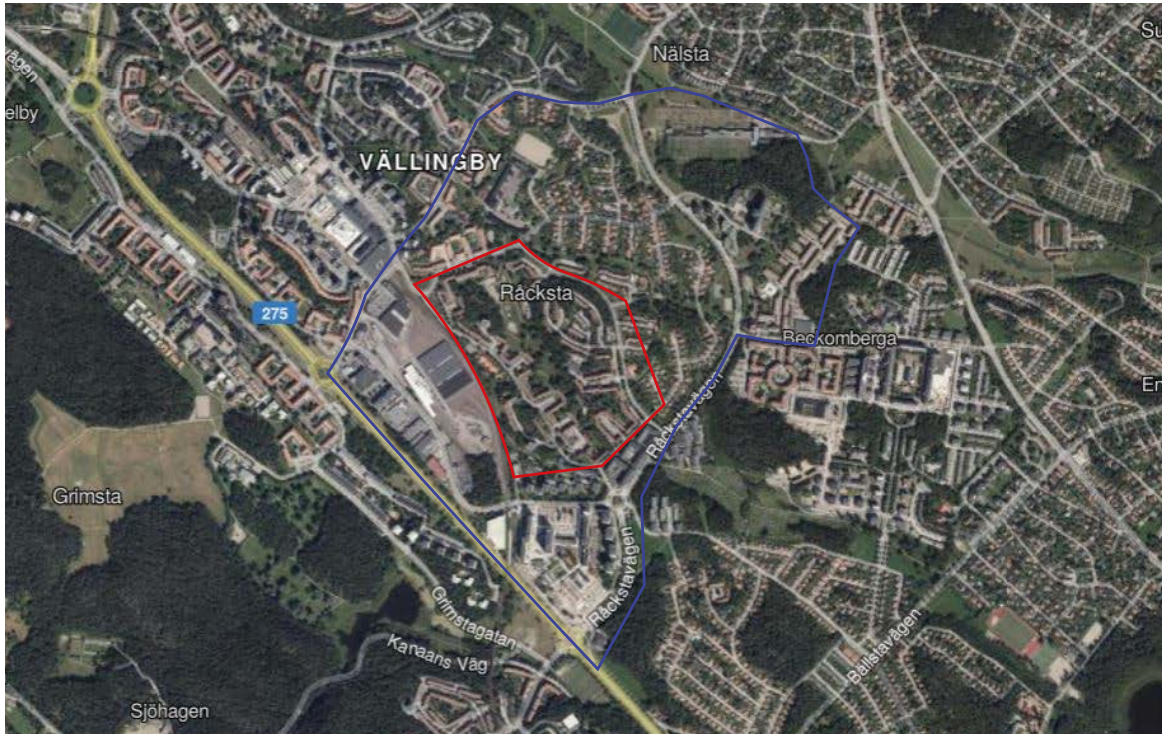
Strukturen för arbetet följer även i avgörande avseenden den som beskrivs i publi-

kationen ”Kulturmiljöanalys, en vägledning för användande av DIVE 2009”. Arbetet motsvarar momenten S1, S2, S3 och S4 enligt DIVE.

Arbetsmodell för analys av kulturhistoriskt värde

Som hjälpmedel för att identifiera de ovanstående perspektiven på förekommande kulturvärden i en miljö eller byggnad finns olika metoder utarbetade. Den mest använda metoden utgörs av Riksantikvarieämbetets metod formulerad i skriften ”Kulturhistorisk värdering av bebyggelse”, Axel Unnerbäck, Uppsala 2002.

Modellen bygger på en identifikationsfas som är uppdelad i s.k. dokumentvärden, d.v.s. historiska egenskaper, och upplevelsevärden, d.v.s. estetiskt och socialt engagerande värden. Metoden är även kompletterad med en del som redovisar s.k. bruksvärden. Här vägs även sociala aspekter på byggnaden och miljön in. Dessa värden kompletteras sedan av bedömning av graden av äkthet (autenticitet), kvalitet, tydlighet (pedagogiskt värde) sällsynthet och representativitet.

- 1. Utredningsområdet är markerat med röd linje. Gula markeringar avser fastigheter som Wallenstam inte äger.
- 2. Blå linje markerar Råckstas stadsdelsområde och röd aktuellt arbetsområde.

Kulturvärde - definitioner och förklaringar

Texten nedan är hämtad från Boverkets hemsida, Kunskapsbanken 2018.

Kulturvärde är en sammanfattande benämning för vad som i den fysiska miljön bedöms som värdefullt ur kulturhistoriskt, estetiskt och socialt hänseende.

Begreppet kulturmiljö omfattar hela den av människan påverkade fysiska miljön. Detta betyder inte att allt i kulturmiljön har höga kulturvärden. Kulturvärden kan i varierande grad tillskrivas enskilda byggnader, anläggningar och lämningar såväl som hela miljöer och stora landskapsavsnitt. Utöver kulturvärden kan kulturmiljön representera en rad olika former av värden för skilda offentliga och privata verksamhetsintressen och medborgargrupper, exempelvis biologiska eller ekonomiska värden.

Bebyggelsens och landskapets kulturvärden kan bedömas ur tre kompletterande perspektiv - kulturhistoriskt, estetiskt och socialt. Dessa perspektiv kan, var för sig eller tillsammans, motivera olika åtgärder för att tillvarata kulturvärdena i den kommunala planeringen.

Värdering ur ett kulturhistoriskt perspektiv

Värdering ur ett kulturhistoriskt perspektiv avser en bedömning av möjligheterna att genom exempelvis bebyggelsen och landskapet utvinna och förmedla kunskaper om olika skeenden och sammanhang och därigenom även förståelse av människors livsvillkor, i skilda tider – inklusive de förhål-

landen som råder idag. Denna bedömning förutsätter kunskaper inom bland annat arkeologi, historia, etnologi och kulturgeografi.

Värdering ur ett estetiskt perspektiv

Värdering ur ett estetiskt perspektiv gäller en bedömning av bland annat rumsliga, visuella och akustiska egenskaper i den fysiska miljön. Värdering ur ett estetiskt perspektiv bygger på kunskaper inom bland annat konstvetenskap och arkitektur.

Värdering ur ett socialt perspektiv

Värdering ur ett socialt perspektiv innebär att bedöma människors relationer till kulturmiljön – hur olika grupper av individer använder, uppfattar och värdesätter exempelvis bebyggelsen och landskapet. En sådan bedömning kan ha sin utgångspunkt ibland andra ekonomiska, sociologiska eller psykologiska metoder.

De tre perspektiven är delvis överlappande men till stora delar åtskilda. Exempelvis kan socialhistoria och arkitekturhistoria ingå som delar av det kulturhistoriska perspektivet på en bebyggelsemiljö. Samtidigt kan bebyggelsemiljöns kulturhistoriska bakgrund och innehåll påverka och delvis förklara hur den upplevs och värderas idag ur ett socialt eller ett estetiskt perspektiv. En miljö som inte bedömts som värdefull ur ett kulturhistoriskt perspektiv, kan ändå värderas högt ur ett estetiskt och/eller ett socialt perspektiv.

Bedömningar av vad som är värdefullt kan i olika grad förändras över tid, genom framväxten av nya kunskaper och synsätt. Vissa värden kan emellertid vara mer beständiga än andra. Kulturvärden kan på så sätt bevaras, omskapas, utvecklas och nybildas i takt med samhällets utveckling och förändring.

I Boverkets byggregler (BBR) används begreppet kulturvärden som en samlingsbeteckning för en byggnads byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga, konstnärliga och arkitektoniska värden.

Lagskydd av kulturmiljön

RIKSINTRESSEOMRÅDE FÖR KULTURMILJÖ- VÅRDEN - MILJÖBALKEN

Räcksta ligger inom riksintresseområde för kulturmiljövården; Vällingby (AB 120). Motivering och uttryck enligt länsstyrelsen lyder:

Efterkrigstidens ideala förortsmiljö, uppbyggt som en självförsörjande förort längs tunnelbanan på grundval av idén om den s.k. ABC-strukturen (Arbete-Bostad-Centrum). Förebild för planering, gestaltning och socialt program för bostadsområden i Sverige och internationellt.

Uttryck för riksintresset:

Planeringen med centrumdel med låg bebyggelse och gågator, affärer, service och gemensamma anläggningar och utanför detta en zon med en blandning av höga punkthus och lägre flerbostadshus, som omges av gräsplaner och grönska, samt längst ut områden med radhus- och småhusbebyggelse. Trafikdifferentiering, bestämda gestaltningsidéer. I det sociala programmet ingick tankar om en blandad befolkning och lättillgänglighet, som också skulle skapa en rationell verklighet för arbetande kvinnor. Området byggdes ut under 1950-talet och är ett sammanhållet uttryck för detta årtionde.

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULLT OMRÅDE

Det aktuella området ligger inom ett kulturhistoriskt värdefullt område utpekade av Stockholms stadsmuseum. Gränsen för det utpekade området sammanfaller med gränserna för riksintresset.

FORNLÄMNINGAR - KULTURMILJÖLAGEN

Inom det aktuella området finns en s k övrig kulturhistorisk lämning i form av ett röse från bronsåldern (RAÄ Spånga 12:1), beläget vid Långseleringen.

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING ENLIGT STOCKHOLMS STADSMUSEUM - PBL

Flertalet byggnader inom området har klassificerats som "Grön" av Stockholms stadsmuseum och har således bedömts vara särskilt värdefulla ur kulturhistoriskt perspektiv (se karta nedan). Det innebär att stadsmuseet rekommenderar att ändringar av de sistnämnda ska prövas mot Plan- och bygglagens förbud mot förvanskning, enligt kap § 8:13, förutom det generella varsamhetskravet enligt kap. 8:17. Gul klassificering innebär att byggnaderna bedömts ha positiv inverkan på upplevelsen av miljön.

PBL kap. 8 13\$, Förvanskningsförbud

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

PBL kap. 8 14 \$, Underhåll

Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

PBL kap. 8 17 \$ Varsamhetskrav

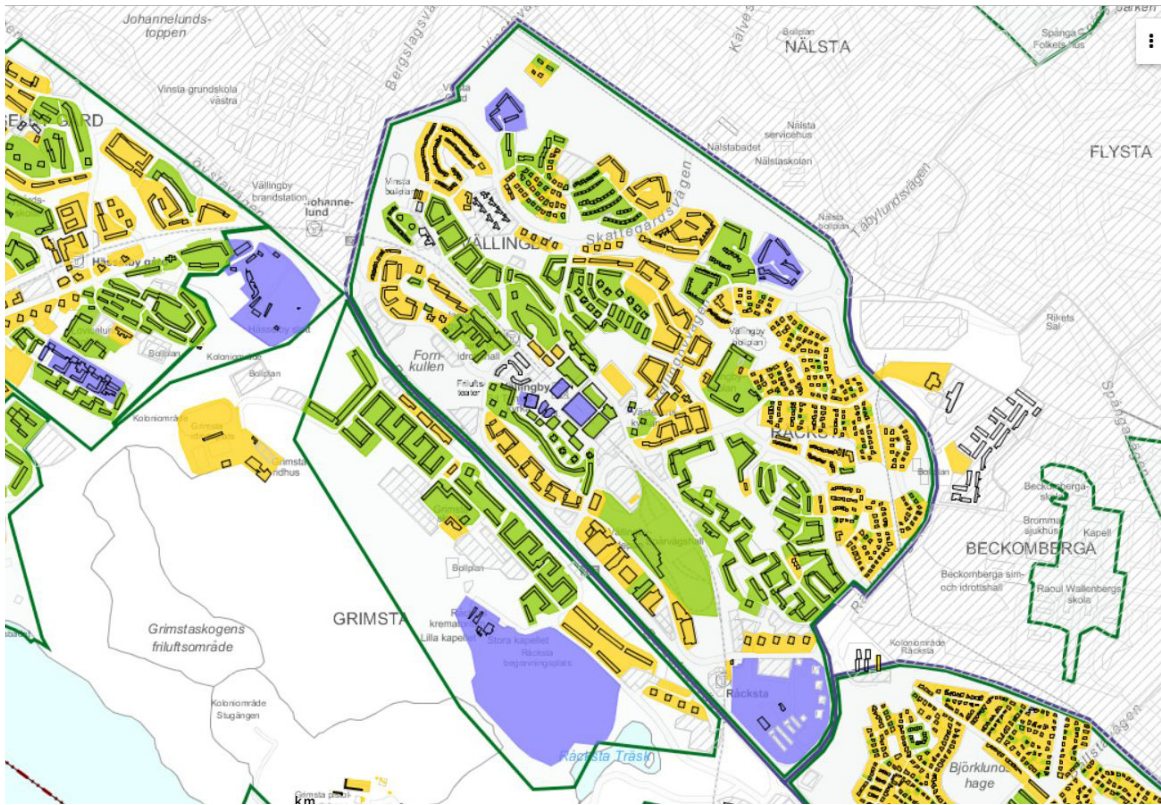
Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

GÄLLANDE DETALJPLAN

För delar av området gäller stadsplanen Pl 3798 från 1950. Denna anger inget skydd för kulturmiljön.

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse enligt Stadsmuseet. Inom arbetsområdet är bebyggelsen grön- och gulmarkerad,

Gränserna för riksintresseområdet (blå) och det kulturhistoriskt intressanta området (grön) utpekade av Stadsmuseet sammanfaller.

SAMMANFATTNING

Karakteristik

Undersökningsområdet är mycket väl sammanhållet av de tydliga gestaltningstankgångar som rådde under 1950-talet. Här finns ett fåtal höga punkthus och trevånings lamellhus i meanderslingor som placerats med stor hänsyn till den befintliga topografin. Balansen mellan hög och låg bebyggelse är väl avstämd. Bevarandet av en viss andel orörd naturmark i anslutning till parkområdena är medveten och konsekvent. Stadsplanen är därmed mycket typisk för sin tid och bär kulturvärden med betydande stadsplanehistoriska aspekter.

De genomgående putsade fasaderna med arkitektoniskt återhållna uttryck, koncentrerade till entréer och balkonger har mycket av det vi idag identifierar som typiskt 1950-tal. Här finns därmed ett tydligt arkitekturhistoriskt värde. Byggnadernas samspel med topografin och grönskan samt varierade öppna och slutna gårdsrum är väl genomfört. Detta skänker området betydande miljöskapande värden med estetiska aspekter.

Att ta tillvara och utveckla

Stadsplanens karaktärsdrag som formulerats ovan utgör en naturlig förutsättning att ta tillvara och att ta hänsyn till. Här finns även de väl representerade gestaltningsprinciperna som förutsättningar vid underhåll beträffande både material och kulörer.

Råcksta centrum upplevs idag som underutnyttjat där de ursprungliga funktionerna för service och som mötesplats inte kommer till sin rätt. En utveckling av centrum-

funktionerna bedöms kunna ta tillvara kulturvärden som är knutna till samhällshistoriska aspekter.

Förutsättningar för kompletteringsbebyggelse

Råcksta är generellt en stadsdel med få platser lämnade åt slumpen; det välplanerade området byggdes på ett sammanhållet sätt enligt ursprungliga tankar och har kompletterats mycket lite under senare år. Stora delar av undersökningsområdet är därför som konstaterats känsliga för tillkommande bebyggelse; området upplevs som redan ”färdigbyggt”. Några begränsade platser har ändå identifierats som möjliga för enstaka nya kompletterande byggnader. Mycket viktigt är dock att eventuella nytillskott anpassar sig till den givna strukturen genom bebyggelsetyp, volym, höjd och arkitektoniska detaljer genom material, form och kulör.

I delområde 1 bedöms möjligheter till kompletterande bebyggelse intill Solleftegatan samt intill Multrågatans norra del. En viss anpassning med flyttning av Solleftegatan mot öster kan vara nödvändig.

I delområde 2 bedöms en lägre bebyggelse längst Solleftegatans vägsträckning med förskjutna huskroppar vara möjlig.

I delområde 3 bedöms en glesare kompletteringsbebyggelse, anpassad till närliggande villaområde kunna vara möjlig.

I delområde 5, norra delen bedöms ett kompletterande punkthus kunna passa in i befintlig struktur.

Illustrationen visar analysens indelning av delområden 1-5 samt bedömning av graden av känslighet och tålighet för ändring, markerat med kulörer.

HISTORIK

Stadsdelens framväxt

Historiken kring Råcksta är i huvudsak hämtad från boken ”Stockholm utanför tullarna – nittiosju stadsdelar i ytterstaden”.

Råcksta planerades samtidigt som Vällingby och den stora generalplanen för området antogs 1950. Under de närmast följande åren utarbetades fem detaljplaner för Råcksta av arkitekterna Carl-Fredrik Ahlberg, Göran Sidenbladh och Hans Uddenberg under ledning av Sven Markelius. I arbetet deltog också Jon Höjer, Bertil Karlén och Josef Stäck.

Man planerade för att ”stor-centrum” i Vällingby där ett flertal förorter skulle verka

tillsammans: Vällingby, Råcksta, Johannelund (Vinsta), Grimsta, Hässelby gård och Hässelby strand. Råcksta och Vällingby planerades tillsammans där Vällingby utgjorde kärnan för att sedan omges med stora gröna ytor för rekreation och idrott och därefter olika typer av bostäder med lokala centra och villor längst ut. Råckstas stadsdelsgräns mot Vällingby går längs Vällingbyvägen i väster medan Råckstavägen utgör dess östra gräns.

Råcksta gård är den sista kvarvarande resten från Råckstas äldsta historia som sträcker sig bakåt till 1300-talet. Endast mangårdsbyggnaden sparades då Vattenfall byggde sina kontorshus på gårdens mark vid slutet av 1950-talet.

Husen vid korsningen Multrågatan/Solleftegatan under uppbyggnad 1952. I högra hörnet syns Småstugebyråns villor. Källa: Stockholm före miljonprogrammet.

I Råcksta byggdes främst flerbostadshus men även stora områden med radhus och småhus. Vissa delar av området ägnades extra stor omsorg, såsom det mellan Multrågatan och Solleftegatan som också var de första husen i Råcksta som stod klara 1953. Här byggdes ett stort antal trevåningslängor placerade i meanderform tillsammans med några högre punkthus. Den meanderformade planen räknas till en av de första i landet, utformad efter Sven Markelius riktlinjer. Biltrafiken matades utifrån för att skapa skyddade gårdar med lekplatser och förskolor.

Här placerades också Råcksta centrum med butikslokaler i bottenvåningen kring en torgbildning. Husen ritades av arkitekt

Ernst Grönwall och utemiljöerna planerades av landskapsarkitekten Eric Anjou. Många stora befintliga träd sparades i området som överlag var relativt plant men också hade ett antal mindre höjder.

Även radhusen vid Långseleringen som byggdes i början av 1950-talet, utformades med anpassning till befintlig natur och topografi.

Radhusen, som från början uppfördes som hyresradhus, ritades av arkitekt Adrian Langendal. I områdets utkanter mot norr och öster finns flera kvarter med mindre villor. De består uteslutande av småstugebyråns typhus för självbyggeri.

På bilden syns bl a radhusen på Långseleringens höjd. Husen i förgrunden ligger i Vällingby. Källa: Stockholm före miljonprogrammet.

Arkitekterna

Sven Markelius (1889-1972) är en av Sveriges mest namnkunnige arkitekter, främst känd för sin funktionalistiska stil. Han arbetade bl a hos arkitekterna Ragnar Östberg, Ivar Tengbom och Erik Lallerstedt. År 1920 öppnade han eget kontor efter flera framgångsrika arkitekttävlingar. 1944-54 var han Stockholms stadsplanedirektör och var då med om att planera för flera av Stockholms nya förorter såsom Vällingby, Farsta, Björkhagen och Västertorp.

Göran Sidenbladh (1912-1997) efterträdde Sven Markelius som stadsplanedirektör och medverkade i planeringen av flertalet liknande områden i Stockholms ytterstad såsom Hässelby gård (1952), generalpla-

nerna för Skärholmen samt södra Järfältet med Spånga, Rinkeby och Tensta (ca 1964-65).

Arkitekten Ernst Grönwall (1906-1996) drev från mitten av 1930-talet egen verksamhet med en hög produktivitet. Grönwall ritade främst bostadshus men även ett antal biografer och kontorshus, framför allt i Stockholmsområdet. I Räcksta stod han för ritningarna till de flesta lamellhusen samt punkthusen och panncentralen. Adrian Langendahl (1904-1970), som i Räcksta ritade uppmärksammande Långseleringen, hade både egen verksamhet och var byråarkitekt på Stockholms stads stadsbyggnadskontor.

Bilden är från 1957 och visar de färdigbyggda husen längs Multrågatan, Långseleringen och villorna i områdets utkanter. I förgrunden byggarbetsplatsen för Vattenfallshuset. Källa: Stockholms stadsmuseum.

Del av ABC-staden

Tillsammans med Vällingby utgör Räcksta ett av de viktigaste bidragen till efterkrigstidens stadsbyggnadskonst. En central tanke med uppförandet av Vällingby-Räcksta var den så kallade ABC-staden, en ny typ av förort där arbete, bostäder och centrum skulle erbjudas i samma område.

Planen var att ett stort antal arbetsplatser skulle erbjudas lokalt för att minimera arbetspendlingen till innerstaden, dit man dock smidigt tog sig med tunnelbanan. Vattenfall etablerade sig i Räcksta och de stora lamellhusen intill Räcksta gård uppfördes 1958-64 efter ritningar av arkitekt Sven Danielson. I Räcksta kom också en rad småindustrier att etableras längs Jämtlandsgatan

och Bergslagsvägen i form av bl a kontor och bilhallar, liksom tunnelbanans bangårdsområde med verkstadshallar som alla skapade nya arbetstillfällen.

I Räcksta placerades också Vällingbyskolan som byggdes 1952-53 efter ritningar av arkitekten Helge Zim Dahl. I stadsdelens östra del finns Räcksta sjukhem (Koppargården) och äldreboende, numera hem för flyktingfamiljer, som ritades av arkitekt Erwin Pütsep 1971.

Principen ABC-stad kom att bli känd i stora delar av världen och alltjämt sedan uppförandet har ett stort antal intresserade människor varit på studiebesök i stadsdelen.

På denna bild från 1961 är Vattenfallshuset färdigbyggt. Räcksta gård syns intill och Multrågatan ligger i bakgrunden. Källa: Stockholms stadsmuseum.

NULÄGESANALYS

Topografi

Råckstas topografi har en böljande karaktär och skiftar mellan högre partier och breda dalstråk. Inom det aktuella området finns tre stycken mindre höjder som bebyggelsen nogsamt har anpassats till. Höjden vid Långseleringen i delområde 3 utgör den största medan två mindre höjder finns i delområde 1 och 5.

Planstrukturer och tydliga rumsligheter

Vällingby och Råcksta planerades tillsammans där Vällingby med sitt centrum var utgångspunkten med låg bebyggelse och gågator, affärer och service. Råcksta hör

till den kringliggande zonen med bebyggelse bestående av en blandning av höga punkthus och lägre flerbostadshus omgivet av gräsplaner och grönska. Längst ut finns områdena med radhus- och småhusbebyggelse. Trafikdifferentieringen var viktig och lamellhusens gårdar gjordes därför skyddade och vända mot parkstråket. Matargator och parkeringsytor lades åt andra hållet men i vissa fall byggdes garage i bottenplan vilket tillåter bilar närmast husen. Vid dessa parkvända gårdar skapas därför tydliga avskilda rumsligheter. Det långsträckta parkstråket är ett annat där dess öppna gräsytor ramas in av grönska och husens fasader.

Bilden illustrerar områdets tre höjdparter med blått.

Övergripande bebyggelsekaraktärer

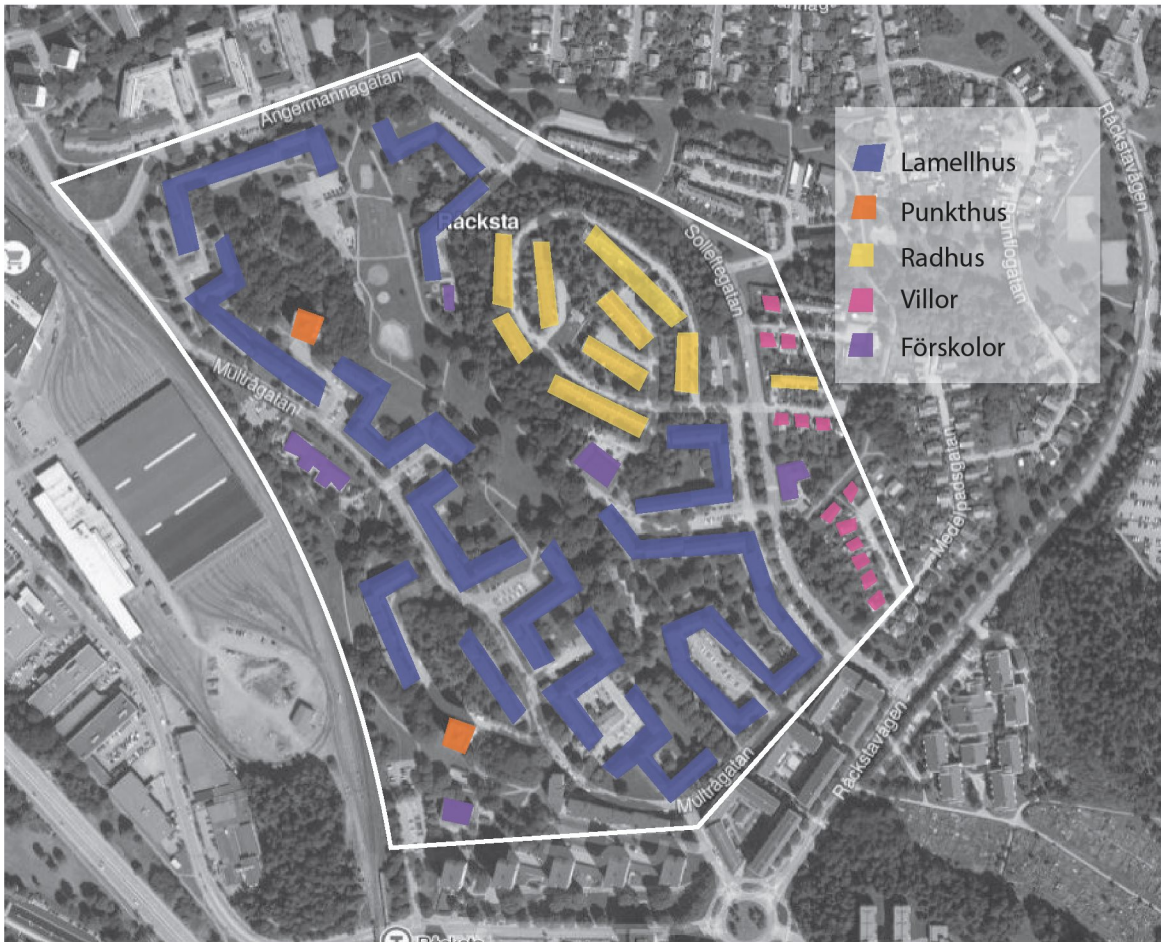
I Råcksta finns det generellt fyra typer av bebyggelse – trevånings lamellhus, punkthus, radhus och villor. Detta gäller även det aktuella arbetsområdet. Längs Multrågatan och utmed parkstråket i områdets mitt finns lamellhusen och de två punkthusen. Radhusen på Långseleringen ligger på det största höjdpartiet medan villorna finns i områdets östra utkant. Inom området finns också fem stycken byggnader för fritids- och förskoleverksamhet.

LAMELLHUSEN

De flesta lamellhusen ritades av Ernst

Grönwall, men också några av Archibald Frid och Nils Rasing. Dessa har dock mycket liknande utformning, byggda i tre våningar med tegeltäckt sadeltak och placerade i meanderform indragna från gatan, vilket bildar förgårdsmark och stora skyddade gårdar. Kontakten mellan gårdarna och gatan skapas genom portiker mellan husen. De spritputsade fasaderna är indelade i fält och färgsättningen är varierad med en palett av jordnära kulörer med grå sockel och vita slätputsade fönsteromfattningar.

Kring portarna av ek med glasade dörrar, som är indragna i fasaden eller har nätta skärmtak, finns omfattningar av tegel,

Här syns områdets olika bebyggelse typer; lamellhus, punkthus, radhus, villor och förskolor.

betong eller marmor, ibland alla material tillsammans. Omsorgsfullt utformade balkonger av svart smide med fronter i plåt är indragna med där avvikande väggkulör.

Vissa av husen är byggda i souterräng med garage i bottenvåningen där ursprungliga garageportar ännu finns bevarade tillsammans med andra detaljer såsom portbelysning, porthandtag, räcken och skrapgaller. I bottenvåningen mot gatan finns i vissa fall butikslokaler.

PUNKTHUSEN

De två punkthusen som finns inom arbetsområdet ansluter i sin utformning gällande material och arkitektoniska detaljer till lamellhusen. Husen i tio-12 våningar har putsade ljusa fasader med en sockel klädd med stenimiterande betong samt balkonger av svart smide och gröna plåtfronter placerade vid indragna hörn. Båda punkthusen är placerade delvis i souterräng inom höjdparter men döljs delvis genom vegetationen.

RADHUSEN

De sex stycken radhuslängorna på Långseleringen från 1952-55 är byggda på en höjd och trappar sig efter terrängen i förhållande till varandra, ibland förskjutna både i höjd- och sidled. I höjdens sluttningar finns stigar och trappor av granit som leder mot de omgivande stråken. Husen har fasader i ädelputs färgsatt i mustiga kulörer såsom rött, ockragult, grått och brunt. Detaljer i form av franska fönsterluckor har avvikande kulör i bl a blått, vitt och grönt. Husen har sadeltak med rött tegel och delvis individuellt utformade entréer, skärmtak, franska balkonger, trappor och burspråk.

VILLORNA

Villorna i områdets östra utkant är byggda som småstugor i en våning med källare. Husen har varierande fasadmaterial såsom stående träpanel och fasadtegel men genomgående sadeltak. Tomterna med numera uppvuxna trädgårdar ligger tätt och har relativt likartad form där villorna oftast ställts med gaveln mot gatan.

Parkkaraktärer - vegetations-typer

Inom arbetsområdet finns framför allt det långsträckta parkstråket som går från Ångermannagatan i norr till Multrågatan i söder. Dess norra del är bredare och har en mer öppen karaktär med stora gräsytor, slingriga gångvägar och en parklek med plaskdamm. Den södra delen är smalare och mer intim med lummig grönska och gångvägar kantade av stora träd och allra längst i söder en lindallé. Vegetationen är blandad med träd företrädesvis i form av kastanjer och lindar. Där parkstråket övergår i gårdsbildningar finns planterade ytor med sittplatser och buskage. I anslutning till lamellhusens entréer har dekorativa träd planterats.

Ett mindre skogsparti finns också kring Långseleringens höjd där mer blandade trädsorter växer i form av övervägande tall och björk tillsammans med enstaka granar och ekar. I övrigt finns mindre dungar i anslutning till de två mindre höjderna där ek och lind dominerar.

Ett av lamellhusen med arkad under huset.

Punkthus med ljus fasad och gröna balkonger.

Det finns gott om uppvuxna träd i området.

Den smalare delen av parkstråket i söder.

KULTURVÄRDE

Dokumentvärden (Historiska egenskaper)

SAMHÄLLSHISTORISKT VÄRDE

Stadsdelen Råcksta är den första och en del av det numera välkända begreppet ABC-stad och tillkommen samtidigt som intilliggande Vällingby. Områdets välbevarade struktur med lamellhus, punkthus och radhus som övergår i villaområden förbundna med grönytor, är konsekvent genomförd enligt den ursprungliga planen. Denna struktur tillsammans med trafiksepareringen och service på bekvämt avstånd berättar om 1950-talets folkhemsbygge där en blandad befolkning skulle bo tillsammans och om hur man ville skapa en rationell miljö för arbetande kvinnor.

ARKITEKTURHISTORISKT VÄRDE

Råcksta är en mycket väl sammanhållen stadsdel till allra största delen tillkommen under 1950-talets första hälft. Områdets terränganpassade utformning med sparad befintlig naturmark mellan bebyggelsen berättar om dåtidens planeringsideal.

Lamellhusens meanderformade planstruktur, utformad av en av landet mest namnkunnige arkitekter, var den första i sitt slag i Sverige och fick stor genomslagskraft med flera efterföljare.

Den konsekvent utförda bebyggelsen är genomgående typisk för 1950-talet såväl till sin form och volym som arkitektoniska utformning genom material, kulörer och detaljer.

Upplevelsevärden (Estetiskt och socialt engagerande värden)

ARKITEKTONISKA VÄRDEN

Inom området finns återkommande arkitektoniska drag och detaljer med små variationer på samma tema som visuellt binder ihop bebyggelsen. Byggnadernas putsade fasader med färgsättning i jordnära kulörer tillsammans med de tegelklädda sadeltaken, indragna balkonger och välbevarade originaldetaljer ger en harmonisk och sammanhållen verkan i hela området.

MILJÖSKAPANDE VÄRDEN

Områdets miljöskapande värden bärs framför allt av det böljande landskapet som växlar mellan höjder och dalstråk och som ger en växelverkan mellan öppna ytor och mer stängda rumsligheter. De långsträckta lamellhusen i tre våningar med sina arkar skapar både sammanhållna gaturum och avskilda mindre rum genom de parkvända gårdarna.

De sparade naturmarksområdena med bl a gamla ekar och tallar ger en historisk dimension som också berättar om platsens förutsättningar då området började bebyggas.

Värdebärande byggnadsdelar, volymer och detaljer

LAMELLHUSEN

- Putsade fasader med enhetlig färgsättningsprincip bl.a med avvikande kulör i balkongnischer
- Balkongfronter i plåt och räckesstommar i svart smide
- Tegeltäckta sadeltak
- Portar, portomfattningar och skärmtak med kvalitet i material och design
- Centrums skylten vid Råcksta centrum

PUNKTHUSEN

- Putsade fasader
- Balkongfronter i plåt
- Portar och portomfattningar med kvalitet i material och design

RADHUSEN

- Putsade ljusa fasader
- Tegeltäckta tak
- Förskjuten placering mellan huskropparna

VILLORNA

- Tätt exploatering (små tomter) och gavlevänd placering av husen mot gatan

Den nu prisade och tidstypiska neonskylten vid Råcksta centrum. Foto Stockholms stadsmuseum 2011

ANALYS AV KÄNSLIGHET OCH TÅLIGHET

Metodförklaring

Kulturmiljöanalysen har genomförts genom en dags studier på plats i området. De olika delområdena har karakteriserats utifrån sina bärande egenskaper och strukturer som i sin tur har utmynnat i delområdets känslighet och tålighet för förändringar.

Känslighet resp. tålighet för ändring

HÖG KÄNSLIGHET FÖR ÄNDRING

Områden som har såpass stora kvaliteter och gestaltande egenskaper, kärnvärden, så att tillkommande byggnader eller andra förändringar i hög grad riskerar att påverka områdets kulturvärden negativt.

KÄNSLIG FÖR ÄNDRING

Områden som har kvaliteter som i hög utsträckning överensstämmer med områdets kärnvärden men där det topografiska läget, placeringen i området eller redan gjorda förändringar påverkar bedömningen.

TÅLIG FÖR ÄNDRING

Områden som i olika hög utsträckning avviker från det typiska och som saknar vissa av de komponenter som är av betydelse för kulturvärdet.

Områdesindelning 1-5

Indelningen bygger i huvudsak på befintliga bebyggelse typer och topografiska förutsättningar.

DELOMRÅDE 1 - NORRA DELEN INVID ÅNGERMANNAGATAN

Norra delen av undersökningsområdet som domineras av lamellhus samt ett punkthus. Begränsas i öster av Sollefegatans norra del och Mulltrågatan i väster.

DELOMRÅDE 2 - LÅNGSELERINGEN

Består av radhusområdet på höjden i öster samt begränsas av Solleftegatans mitre del.

DELOMRÅDE 3 - SOLLEFTEGATANS SÖDRA DEL

Utgörs av ett område öster om Solleftegatan i söder strax intill villaområdet.

DELOMRÅDE 4 - SÖDRA PARKSTRÅKET MED RÅCKSTA CENTRUM

De centrala parkstråket och södra delarna av området med Räcksta centrum.

DELOMRÅDE 5 - VÄSTER OM MULTRÅGATAN

Består av lamellhus utan formering och ett punkthus i söder.

Illustration över projektets 5 olika delområden.

Delområde 1 - Norra delen invid Ångermannagatan

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG OCH STRUKTURER

- Välbevarad naturmark på en höjd i kontrast till anlagd öppen park.
- Bevarad struktur med låga naturnära lamellhus i ett parknära läge med med gårdar vända mot parken.
- Fritt från bilar annat än närmast husen.
- Punkthuset som är placerat på höjden döljs av topografin och växtligheten.

KÄNSLIGHET RESP. TÅLIGHET FÖR ÄNDRING

Delområde 1 karaktäriseras främst av öppna parkytor i områdets mitt med sparad naturmark och bebyggelse längs kanten. Här finns en parklek och en plaskdamm med tillhörande mindre byggnader. Strukturen med återkommande meanderformade lameller och punkthuset på höjden är tydlig. Här är känsligheten hög för tillkommande bebyggelse då tillägg skulle störa den ursprungliga strukturen med kopplingen mellan natur och byggnader.

I områdets östra del finns dock ett område där en parkering och plan gräsyta dominerar vilket gör det mer tåligt för ändringar och tillägg. Bebyggelsen är låg och ev. tillskott måste underordna sig befintliga takfotshöjder.

Även i randområdet mot väster finns en yta som är lämplig för tillkommande bebyggelse, anpassad till lamellhusens skala.

1. Öppen parkmark med bebyggelse längs kanterna.

2. Punkthus på och parklek nedanför höjden.

3. Parkvända gårdar

4. Parkering och gräsytor i öster.

Delområde 2 -Långseleringen

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG OCH STRUKTURER

- Områdets tydliga höjd där radhusen på Långseleringen är placerade och som även omges av en ridå av naturmark.
- Trappor och gångstigar i sluttningen.
- Fasader av puts och sadeltak täckt av rött tegel.

KÄNSLIGHET RESP. TÅLIGHET FÖR ÄNDRING

Inom området finns de välbevarade radhusen vid Långseleringen, ritade av Adrian Langendahl, vilka befinner sig som i en skyddad zon uppe på höjden. Miljön har en hög känslighet för förändringar och behöver till stor del en bevarad ridå av omgivande naturmark.

I backen mot Solleftegatan avviker de två garagelängorna från 1960-talet till form och material. På Solleftegatans motsvarande sida i öster finns låga, småskaliga villor och radhus förskjutna i höjd- eller sidled mot varandra, placerade strax under gatunivån. Här bedöms området i mötet mellan de olika hustyperna tåligt för förändringar.

Ev. tillägg kräver en anpassad skala och respekt till platsens topografiska förhållanden. Trappningen både uppåt Långseleringens höjd och neråt villa- och radhusområdet är särskilt viktig att förhålla sig till.

1. Avvikande garagelängor
2. Långseleringens radhus
3. Radhusen öster om Solleftegatan ligger lägre i topografin.
4. Höjden omges av en skogsriddå.

Delområde 3 - Solleftegatan södra del

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG OCH STRUKTURER

- Berg i dagen med naturmark.
- Låg och småskalig villabebyggelse med sadeltak.

KÄNSLIGHET RESP. TÅLIGHET FÖR ÄNDRING

Området utgör en liten del av villaområdet på östra sidan om Solleftegatan och gränsar till lamellerna på den västra sidan. Längs gatans västra sida finns en planterad trädrad som fortsätter längs med Multrågatan. Mot gatans östra sida finns en obebyggd del som till största delen består av naturmark med berg i dagen. På denna sida är topografin högre än vid lamellerna.

Området är tåligt för förändringar och tillägg men kräver i och med den omgivande låga bebyggelsen en genomtänkt, småskalig och gles exploatering.

1

1. Trädraden mot Solleftegatan.
2. Området sett mot söder.
3. Naturmark med berg i dagen mellan vägen och villorna.

2

3

Delområde 4 - Södra parkstråket med Råcksta centrum

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG OCH STRUKTURER

- Välbevarad naturmark på en höjd i kontrast till anlagd öppen park.
- Låga naturnära lamellhus i ett parknära läge med med gårdar vända mot parken.
- Centrumdel med affärslokaler i lägre höjd alternativt placerade i bottenvåningar.

KÄNSLIGHET RESP. TÅLIGHET FÖR ÄNDRING

Området består till största delen av lamellhusen med gårdar vända mot parken tillsammans med panncentralen, numera förskola, och Råcksta centrum. I områdets södra del smalnar parken av för att utmynna i en allé mot Multrågatan. Den ursprungliga strukturen i delområdet är välbevarad medan byggnadernas verksamheter till vissa delar är förändrade.

Området har hög känslighet för förändring då det utgör Råckstas mest centrala delar med ett stråk från tunnelbanan genom Råcksta centrum och vidare in i parken.

1

2

3

4

5

1. Råcksta centrum
2. Vy över torget i Råcksta centrum
3. Gård vänd mot parkstråk
4. Panncentralen, numera förskola
5. Öppna stråk som smalnar av mot söder.

Delområde 5 - Väster om Mul-trågatan

VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG OCH STRUKTURER

- Topografiskt anpassade byggnader.
- Område med naturmarkskaraktär.
- Putsade fasader.

KÄNSLIGHET RESP. TÅLIGHET FÖR ÄNDRING

Området är avlångt och består av två lamellhus och ett punkthus med välbevarade fasader placerade strax väster om en höjd. I höjdens sluttningar ner mot väster finns storvuxna ekar i en naturmarksdel. Denna del av området bedöms ha hög känslighet för förändringar.

Området avslutas mot norr i en vinkelställd lamell och norr om denna finns ett mindre markområde utan tydlig tillhörighet. Här bedöms ytan vara tålig för ändring.

Ur områdets strukturella fördelning mellan hög och låg bebyggelse bedöms ytan kunna rymma en högre byggnadsvolym, typ punkthus.

1. Punkthuset omges av ekar.
2. På höjden finns lameller i mustiga kulörer.
3. Höjden omges av träd av olika slag.
4. Höjdens östra sida.

KÄLLOR

Planer, ritningar, handlingar, foton

Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv, Bygglovhandlingar

Stockholms stadsbyggnadskontor, Planhandlingar Webbplats: www.stockholm.se

Riksantikvarieämbetets beb.register,Webbplats: www.bebyggelseregister.raa.se

Stockholms stadsmuseum Fotografier och texter i Faktadatabasen

Stockholms stadsarkiv Stadsplan

Tryckta källor och litteratur

Alla tiders Stockholm, Riksintressen för kulturmiljövården, Stockholmsmonografier nr 246, Stockholm 2014

Sax, Ulrika, Vällingby - ett levande drama. Stockholm 1998

Stockholm utanför tullarna - nittiosju stadsdelar i ytterstaden, Monografier utgivna av Stockholms stad nr 166, Värnamo 2003

Svensson, Roland, Stockholm före miljonprogrammet. Flygbilder från tjugo års bygande 1945-65, Stockholm 2005

Unnerbäck, Axel, Kulturhistorisk värdering av bebyggelse, Riksantikvarieämbetet, Stockholm 2002

Otryckta källor

Förtätningsstudie Råcksta, Arkitektur och media, Henrik Nerlund 2013-04-18